

תן דעתך שלא תחריב את עולמי

אמר רב, ואיתימא רב יונתן: ביא ביא! הינו האי דאחרבה לבייטה, וקליא להיכלא, וקטלינהו לצדייק, ואגלוינה לשראל מארעיהו, ועודין הוא מרכז בין. כלום יhabתיה לנ אלא לקבולי'יה אגרא? לא איהו בעין ולא אגרה, בעין... יתבו תלתא יומא בתענייטה, בעו רחמי, נפל להו פיתקה מארקיעיא, דהוא כתיב בה "אמות". אמר רב כי חנינא: שמע מינה, חותמו של הקדוש ברוך הוא "אמות". נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים. אמר להו נביא לישראל: הינו יצרא לעבודה זרה... אמרו: הויל ועת רצון הוא ניבעי רחמי יצארא לעבירה, בעו רחמי, אםסר בידיה. חבשוו תלתא יומי, איבעו ביעטה בת יומא לחולה ולא אשכחן. אמרו: היכי נבעיד? נבעי פלאגא - פלאגא מוקיעא לא ישבו. כחליינה לענייה, אהני בייה דלא איגרי איניש בקרובתי.

אמר רב, וש אמרים רב יונתן: ווי! יצר הרע הוא שהחריב את בית המקדש, ושרף את ההיכל, והרג את הצדיקים, והגלה את ישראל מארצם, ועודין פועל הוא בינוין. כלום נתת לנו את יציר הרע לקבול בו שכרא? לא אותו ולא את שכיו אמו רוצים... ישבו אנשי הכנסת האגדולה שלושה ימים בתענייטה, ובקשו רחמים לבטול את יציר לעבודה זרה. נפל להם פתק מן הרקע, בו כתוב היה "אמות". אמר רב כי חנינא: הדבר בא לומר שהסתם ה' לבקשנו, שהרי חותמו "אמות". יצא דמות אריה של אש מבית קדושי הקדשים. אמר להם נביא לשראל: זה יציר לעבודה זרה... אמרו אנשי הכנסת האגדולה: הויל זוזי עת רצון, נבקש רחמים שנבטל אף את יציר העריות. בקשו רחמים ונמסר בידם. כלאו אנשי הכנסת האגדולה את יציר הרע שלושה ימים. חיפשו לחולה ביצה טרייה בת יומה ולא מצאו. אמרו: כיצד נעשה? נבקש לבטל רק את חייו כוחו - אין גותנים מחcitת דבר מן השמיים. עיוורו אנשי הכנסת האגדולה את עיניו של יציר העריות, והועיל הדבר ששוב אין אדם מתגלה בקרובותיו.

(סנהדרין סד, א)

- א. התועלת שביצר לעבודה זרה
- ב. "כל הגודל מחייב - יצרו גודל הימנו"
- ג. חشك והתלהבות בעבודת ה'
- ד. "טוב מאד" - יציר הרע
- ה. תכליות הבן
- ו. לעשות רצון ה'
- ז. הכוחות והמידות
- ח. הצער בכיבוש יציר
- ט. תשובה מהאהבה - הריחוק מביא לקירוב
- י. עולם כמנגגו נוהג

א. התועלת שבייצר עבודה זרה

קודם שבוטל יצר עבודה זרה היה כוחו רב ביותר, כפי שמסופר בגדרא (סנהדרין קב, ב) כי כאשר שאל רב אשีย את מנשה המלך בחולם, מהי הסיבה לכך שבתקופתו היו שטופים בעבודה זרה, ענה לו מנשה כי לו היה חי בזמנו, היה מגביה את שפט חילוקו מבין רגלו, כדי שיקל עליו לרווח, והיה רץ לעבוד עבודה זרה, עקב עוצמתו של היצר.

במדרש המובא לעיל מוסבר הצורך בייצר הערים, אשר בהיעדרו ייחרב העולם. נשאלת השאלה מהי התועלת בייצר עבודה זרה? אם אמניםכה חיוני הוא, מדוע ביקשו אנשי הכנסת הגדולה לבטל?

הרבי מפשיסחא, בספרו "קול מבשר" (ב, עמוד קד), מסביר:

כי מהעת ההוא, שבטל יצרא עבודה זרה שהיה בווער - נצטן גם כן התבURA מעבודת הבורה ב"ה. ואין לאדם שחק והתלהבות לקודשה, כמו שהוא בזמן שייצר הרע דעבדות כוכבים ומזלות היה שולט - כי "זה לעמץ זה עשה לה-הדים" (קהלת ז, יד)...ומי ישער ההתלהבות הגדולה והנוראה בשעת מתן תורה, כמו שנאמר (שיר השירים ה, ה): "נפש יצאה בדרכו", ונתחפה היצר הרע לטוב... אבל בימי הכנסת הגדולה, שביטלו היצר הרבה לטוב - היה להיפוך. שמחמות שראו שאין כוח לעמוד כנגדו, ולא היה בכוחם להפוך היצר הרע לטוב - ביטלו אותו למורי, ב כדי שלא תהיה התבURA והתאוועה כל כך חזקה. על כן, נחלש גם החשך של עבודה הבורה, כך נראה לי. ונמצא, לאחר הביטול של אנשי הכנסת הגדולה, יש לנו עבודה גדולה להזדך ולעורר את החשך, ולהגיע למדרגה כמו בשעת מתן תורה.

הרבי מפשיסחא והרב קוק מסבירים כי בדורם של אנשי הכנסת הגדולה היה צימאון אז ותחוות רצון חזקה לדברים רוחניים. מטרתו של צימאון זה הייתה לאפשר לאדם לחוש ולהרגיש אהבה לאלוהים, ועל ידי כך להתקרב אליו, כפי שהוא במתן תורה. אולם, עלול היה זה להתחלף ברגש טמא הדומה לו בצורתו החיצונית, באהבת אלוהים אחרים.

כך אף מסביר הרבי קוק בספרו "עקבבי הצעאן" (עמוד קט):

אפשר להשביר צימאון, גם במקרים זכרים וצלולים (אהבת ה'), וגם במקרים דלולים ומעופשים (עבודה זרה).

כיוון שבתקופת אנשי הכנסת הגדולה לא הצליח הציבור להתמודד מול יצר זה, לנtabו לכיוון הטוב ולחדרותם את כוחותיו לעבודת ה', ואף השתמש בו למטרות עבודה זרה - הוזכרו אנשי הכנסת הגדולה לבקש את ביטולו.

כעת ניתן להבין מדוע לאחר שבוטל יצר עבודה זרה, מתאר המדרש את יציאתו מן העולם בדמות אריה של אש היוצא מבית קודש הקודשים.

הרב קוק מסביר (שם, עמוד ל) כי בא המדרש להוראות שמכוח האהבה ל-לוהים, כאשר עומד הוא בצדינו הטהור - נלקח היסוד לעובדות הקודש בבית המקדש, בקודש הקודשים. אולם, כאשר הושפל כוח זה, איבד הוא את ערכו הטהור ונוצל למטרות עבודה זרה - הוצרכו אנשי הכנסת הגדולה לבטל יציר זה.

ב. "כל הגדל מחברו - יצרו גдол הימנו"

הגמרה במסכת סוכה (גב, א) כתובת:

כל הגדל מחברו - יצרו גдол הימנו.

מסביר הרב קוק בספרו "אורות הקודש" (ג, עמוד רמא):

וכשהכו הכהן הכללי של החיים הוא גдол ואמץ - גם החלק הרע שבhem הוא גם כן אמץ, כתוכן הפנימי של "כל הגדל מחברו - יצרו גдол הימנו".

כשם שבין בני האדם, ככל אדם גдол - כך יש למעשו השפעה רובה יותר - השפעה חיובית במידה ומעשיו מכובנים לטוב, והשפעה שלילית במידה ומעשיו מכובנים לרע, כך הוא הדין אף בכוחות וביצרים - ככל שייצר גдол וחשוב יותר - כך השלווטוי, במידה שניזנת בכוון שלילי, תהינה הרסניות יותר. כשם שנוכחים אנו בכוחה הרבה של אהבת הקדושה (במיוחד לבוראו, ובין איש לאשתו), עדים אנו אף להשלכותיה ההרסניות, כאשר מנצלת היא לרעה, לשיפוק תאונות חומריניות.

זו אף הסיבה כי ככל פעיל היצור הרע של עבודה זרה - פעל לה מולו הנבואה והוא אף ניסים גלויים בישראל, אולם כאשר בוטל יציר זה - בטלה אף הנבואה.¹

עת נתן להבין מדוע לא ניתן היה לבטל רק חלק מכוחו של היצור, כפי שפירש רש"י את האפשרות לבקש את ביטול מחצית כוחו של היצור, בבקשתו שלא יהיה שולט במקום עבירה, כדי שלא יהיה תובע האדם ערויות. סיבת הדבר, "פלגא מרקייעא לא יהבי" (מחצית דבר ממשמים לא נותנים), הוא שלא ניתן להחליש את ההשפעה השלילית הנובעת מממציאות היצור, ובכך להשאיר רק את השפעתו החיובית. ברגע שיוחלש כוחו הרע של היצור - ינזק אף כוחו הטוב, כי "גם את זה לא עממת זה עשה ה-להיים" (קהלת ז, יד), "שכל מקום שאתה מוצא גדר ערווה - אתה מוצא קדושה" (ויקרא רבה כד, ח).

¹ מבואר בהגחות הגר"א ל"סדר עולם" (ל): "משחרגו את היצור הרע - בטלה הנבואה". מובא אף ב"מכtab מאליהו" (ג, עמוד 277).

ג. חשך והتلבות בעבודת ה'

לאחר ביטול יצר עבודה זהה, כותב הרב מפשיסחא, נחלש אף החשך לעבודת ה' ועל כן علينا לעורר חשך זה. כותב הרב חרלי'פ' במכתב למ"ר אפרים צורף:

ברם רעה חוליה סובבת כמעט את כל בני דורנו, ביחי'וד הצערירים והרעננים, שדו'ק מtopic שפאר רוח שלהם, אין מרווחים בעבודות פשוטות לקיים מצוות כאמור, גם ועוד לא שורה עליהם הרוח, ולבם מענים אך לזמן אשר ירגישו בעצמם התלקחות האש ושלחתת האהבה. ובבל ידעו ובל יבינו, כי כל יום אשר מתרחקים מקיים המעשה של תורה - לווים חיים וקדושים מצוותינו הנוראות - אשר גם بعد כל המCLUSים ובعد כל הערפלים וגם בעלי הדgesch כל דחו, הם מצהירים עצם השימוש בגבורתה - יותר גחליהם מתעוממים והולכים וכבים. ואם באמת קרבת - לווים יחפזו, עליהם להתחמוש לקיים גם בזמן שהרגש עmons עדין אצלם, ובזה ורק בזה ידרילקו את המנורה הטהורה.

כלומר, על האדם לקיים מצוות אף כאשר אין הוא חש התלבות בעבודת ה'. בעקבות קיום המצויות עתיד הרגש להתעורר, ויזכה האדם לחוש את הנזעם בעבודת ה', "יזכה להדלק את המנורה". אולם, אם ימתין האדם שיבוא רגש זה מלאיו ללא עבודה ומאמץ - "סוף הגחלים להיכבות", יכבה אף הרגש המועומם שהיה לפני כן, ויגדל ריחוקו של האדם מה...

ד. "טוב מאד" - יצר הרע

בסיום מלאכת הבריאה, כותבת התורה (בראשית א, לא):
וירא - לחים את כל אשר עשה והנה טוב מאד.

על פסוק זה, מביא מדרש רביה (בראשית ט, ז):

בתורתו של רבבי מאיר מצאו כתוב: "ויהנה טוב" - זה יצר טוב, "ויהנה טוב מאד" - זה יצר רע... "ויהנה טוב" - זו ממדת הטוב, "ויהנה טוב מאד" - זו ממדת ייסורים / פורענות.

ممדרש זה ניתן ללמידה שני דברים:

א. מידת הטוב המוזכרת במדרשי הינה המהלך היישר והטבעי של הטוב אם אין מקלקלים אותו, ומידת "טוב מאד" הינה מההלך הטוב כאשר צומח הוא ומתגללה דווקא מtopic הרע, טוב זה מאופיין בעוצמה הרבה בה הוא מתגללה, כפי שכותב הרב קוק ב"אורות הקודש" (ב, עמוד תעח):

יש ברשעה אומץ מיוחד, תוקף הרצון ועומק החיים, שהם תוכנים נדרשים לשכלל בהם את היישר והטוב.

ב. ניתן ללמידה ממדרש זה, כי יצר הרע נברא על מנת למלא תפקיד בבריאה, ומציאותו נכרתת לעבודת ה'. כך נראה אף מן המשל המובא בזוהר (שםות קסג, בתרגום ה"סולם"):

כל מה שעשה הקב"ה למעלה - הכל הוא רק להראות כבודו, והכל הוא לעבודתו... אפילו יצר הרע. משל מלך שהיה לו בן יחיד, והוא אהוב אותו ביותר, וציווה אותו באהבה שלא יקרה עצמו לאשה רעה, משום של מי שיקרב אליה - הוא אינו ראוי לבוא בהיכל המלך. הבטיח אותו הבן לעשות רצון אביו באהבה.

בבית המלך בחוץ הייתהacha אחת יפה מראה ויפה תואר. לימים אמר המלך: אני רוצה לראות רצון בניiali. קרא אותהacha ואמר לה: לכני ותפתי את בני, כדי לראות רצונו של בניiali. מה עשתהacha היה - הילכה אחרי בנו של המלך והתחילה לחבק אותו... אם אותו הבן הוא הגון ושומר מצוות אביו - הוא גוער בה ואינו שומע לה ודוחה אותה ממנה.

או שמח אביו בבנו, ומכוון למחיצת היכלו, ונונן לו מותנות... מי גרים כל זה לאותו הבן? הווי אומר: אותהacha. והאהה היה יש לה שבך עד זה או לא? ודאי יש לה שבך מכל הבחןיות, אחר שעשתה מצוות המלך, ולאחר שגרמה לאותו הבן לכל טוביה, לכל אהבה ההזו של המלך אליו, ועל כן כתוב: "ויהנה טוב מאז", "ויהנה טוב" - זה יצר הטוב, "מאז" - זה יצר הרע.

משל זה מזכיר את התמודדותו של יוסף, מול פיתוייה של אשת פוטיפר. כך דורשים חז"ל במסכת סוטה (לו, ב):

"ויהי כחיום הזה, ויבא הביתה לעשות מלאכתו" (בראשית לט, יא), אמר רבינו יוחנן: מלמד, שניהם לדבר עבריה נתכוונו... באוთה שעה אתה דיקנו של אביו ונראתה לו בחלוון, אמר לו: יוסף! עתידין אחיך שיכתבו על אבנינו אפוד ואתה ביןיהם, רצונך שימחה שמק מביניהם ותקרא רועה זונות? (או פרש מהעירה).

בעשתיים העבירה שוכח האדם את ה', ואת ההשלכות של חטאו, כפי שכותב רבינו צדוק הכהן מלובליין, בספרו "צדקת הצדיק" (נה):

עיקר העבירות באים מחמת השכחה שהוא בלב, כדאיתא במגילה (יח, א). שאפיפלו זוכר במוח, מכל מקום אינו זוכר בלב. כי אילו היה באמת זוכר בהרגשת הלב שה' יתברך ציווה על זה לא תעשה כן - אי אפשר כלל שהיא עושה.

יוסף נמנע מלחתו באזנות דמות אביו, שהזכוו מאין בא, ומהן השלכות מעשו - מחייבת שמו מהאפוד.² זה טעם דברי רבנן יוחנן בן זכאי קודם מותו, כמובא במסכת ברכות (כח, ב): אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהיו רצון שתהא מורה שמים עליהם, כמורה בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? אמר להם: ולוואי, תדעו שאדם עובר עבירה, אומר שלא יראני אדם.

הග"א, בספרו "אמרנו וועס" (עמ"ד 44), מבאר דברים אלו: דקדום עשיית העבריה - יכול לפרש ממנה אף על ידי יראת ה' יתברך, אבל כשהתחליל לעשות העבריה - אז איןנו מניחה מיראת ה' יתברך, רק מיראת האדם מניחה.

ה. תכליות הבן

במשל המובא בזוהר, מצוין בין המלך בהתחממות קשה ביותר - בכבישת יצר הערים החזק, לאחר פיתוייה של אשה יפה תואר ויפת מראה. כיצד הצליח הבן להימנע מן העבריה? התשובה טמונה במדרשו עצמו, בכך שהבטיח הבן לעשות את רצון אביו באהבה. רק כאשר תכליתו של הבן הינה לעשות את רצון אביו ולא את רצונו שלו, מסוגל הוא לוותר על צרכיו ועל תאוותיו האישיות, ואף לעשות זאת באהבה.

הגמרה במסכת ברכות (לב, א) כתובת:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: مثل לאדם אחד שהיה לו בן. הרחיכו וסכו, והאיכלו והשקוו ותלה לו כיס על צווארו והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחתא??!

מסביר הרב קוק, בבאورو "עין איה" (שם):

על ידי שהאדם רואה בעצמו שהוא עומד במעמד כזה שיוכל למלאות כל אשר תשאל נפשו, מסכים הוא בדעתו שלך נברא, וכך היא תכליתו לפי תעודתו, לרכת אחר עיניו ולמלא כל תאוותיו, ומזה נעה אצלו רדיפת התאוות וההסרה מדרך הטובה, דרך משפט ושביפה פנימית.

בניגוד לבן שהוזכר במשל הזוהר, אשר הייתה מטרתו לעשות את רצון אביו באהבה ועל כן לא חטא, הרי מגמתו של הבן המוזכר בגמרה לפניו הינה לספק את תאוותיו, וממילא אין דבר שיעזר לו עדו מלחתוא.

² כפי שכותב במסכת אבות (ג, א):

"עקביא בן מהלאל אומר: הstattכל בשלווה דברים, ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפni מי אתה עתיד ליתן דין וחשבוני".

ו. **לעשות רצון ה'**

רבי צדוק הכהן מלובליין, בספרו "צדקת הצדיק" (מז), כותב :

כל הכהחות הנטוות בכל בנפש מישראל - אין לחשוב שהוא רע גמור, וشرطיק להיות הפכו. כי אין לך שום מידת וכח שאין בהצד טוב גם כן, רק צריך שישתמש בה כדי רצון ה' יתברך, ואם איןנו כפי רצון ה' יתברך, גם המידות טובות - רעות, כמו שאול שנגע בעבור הרחמנות (על עמלק), ובגיטין (נו, א) : "ענוותנותו של רב זכירה בן אבוקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלינו" ... על דרך שאמרו זכرونם לברכה (בראשית רבה ט, ז) : "טוב מאzd' - זה יציר רע". וכן באנואה (סוטה ה, א) : "בשמחתא דלית ביה" (צריך האדם שיהיה בו מעט מאוד מן הגאות).

ישנם כוחות ומידות שתוכנות מוכרת לרעה, כיוצר העבירה, הקנאה, הגאות והכעס. ישנם אף כוחות ומידות שתוכנות מוכרת לטובה, כיוצר הטוב, החסד, הענווה והרחמנות. Rabbi צדוק מסביר כי המידות והכהחות אינם טובים או רעים בפני עצמם - טובים ורעות תלויים באופן בו משתמש בהם האדם. אם משתמש בהם כדי רצון ה', אף הכהחות והמידות שתוכנות מוכרת לרעה - ישמשו מרכיבה לטוב ולקדשה, אולם אם לא ישמשו בהם האדם כדי רצון ה', אף הכהחות והמידות שתוכנות מוכרת לטובה - ישמשו מרכיבה לרע, כפי שכתוב במדרש (אגדת בראשית א, ז) :

אמר הקב"ה : הרשעים הללו, לא די להם שלא יצר הרע - יצר טוב, אלא עשו מייצר טוב - יציר רע, שנאמר (בראשית ו, ח) : "וְכָל יִצְרָר מַחֲשָׁבָת לְבוֹן רָק רָע כָּל הַיּוֹם".

כן כתוב אף במסכת אבות (ה, ב) :

יהודה בן תימא אומר : היו עז כנמר וקל כנשר, ורץ כצבי וגיבור כארוי -
לעשות רצון אביך شبשים.

הרבי חרלי"פ, בספרו "מי מרים" (ב, שט), כותב :

אימתי יכולם להיות מובטחים בהמידות הללו של "עז כנמר וקל כנשר ורץ
צבי וגיבור כארוי", שילכו במישרים ולא יבעתו אורחותיהם? בזמן שיסוד
נקודות המטרה היא : "לעשות רצון אביך شبשים".

אף יציר העבירה, כאשר מופנה הוא לרצון ה' - מתגללה טובו, כפי שסביר בעל שם טוב
מדוע נאמר (ויקרא כ, ז) : "וְאִיש אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֶחָתָו... חֶסֶד הוּא וְנִכְרָתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמּוּם".
הסיבה לכך שגילוי עריות קרווי "חֶסֶד" הינה כיון שנטיית האהבה הטהורה המתגלגת
בניסיונו, המופיעה ממידת האהבה לה', הינה חסד אמיתי. אולם, כאשר נטייה זו יוצאת
מן הקדושה - מתגלגה היא באהבה הריקה לעריוות, ועל כן זהו סיג של החסד בהשתפלותו.

זו הסיבה שבקדוש הקודשים היו קרובי בצורת זכר ונקבה, מעוררים זה בזו. כאשר יציר זה
מנוטב על פי רצון ה', מקומו הוא בקדוש הקודשים. חז"ל מספרים (יומא נד, ב) כי בשעה

שנכנסו הרומיים לקודש הקודשים, השתו ממו הם למראה הקרים, שכן כיצד ישראל, המלאים ביראת שמיים, יעסקו בדברים אלו? פליותם הינה משום שלא הבינו כיצד ניתן לקדש כוכ, שלל פי הבנות הינו שפל ושיך לתאות האדם, ולהשתמש בו לעבודת ה'.³

ג. הכוחות וה מידות

על ההתמודדות עם הכוחות וה מידות המוכרים לרעה (ביצור הרע, הקנהה והכעס) כתוב הרב קוק בספרו "ערפילי טוהר" (עמוד סט) :

כ Shermaniyim איזו פחיתות של מידת רעה בפנימיות הלב, אין לאסור מידת המלחמה לעקור את התכוונה של המידה, כי אולי תצטרכ תכוונה זו במקום אחר לטובה. גם אין להחליט על פי הסקירה הראשונה שהמידה הנדרנית לרעה היא רעה. אלא, כיון שלפי הסקירה הישירה הרי התכוונה מוכרת לרעה, צריכים לכובשה, להעלימה, לכיסות עלייה בתורה ובמעשים טובים. תחת המכסה העתיק הזה, הרי היא מתפתחת באופן טוב, והוא מזדקפת ומסתננת, ובהמשך הזמן תופיע באור בהיר של מידת עליונה טובה.

כאשר הכוחות וה מידות המוכרים לרעה משפיעים על האדם, עליו לכובשם ולהעליהם, זה בדרך הלימוד - בה בין את הדרך בה ניתן לכובשם ויפנים, והן בדרך החינוך העצמי. במשך הזמן, לאחר שיזכרו כוחות ו מידות אלו, יוכל הם לשמש את האדם אף בעבודת ה'.

ב מגילת קהילת (ג, יא) כתוב שלמה המלך :

את הכל עשה יפה בעתו.

האדמו"ר מגור, בעל "שפט אמרת", כתוב (מotto תרל"ח) :

ובאמת כל המעשים ממש שאים עושים - הכל מוכן הוא לו, אבל לכוון לעשותו בשעה הראوية הוא עיקר העבודה.

כל הכוחות וה נתיות המצויים באדם נתנו לו מה' על פי צרכיו, אולם המאמץ וה עבודה הרבה, להשתמש בכל כוח ונטיה בזמן המתאים ובמיןו הנכון, תלויים הם באדם.

כך מתרפרש באופן מוחדר הפסוק ב מגילת קהילת (ג, יא) :

לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים.

כן הדבר אף בדברי חז"ל ב מסכת אבות (ד, ג) :

... ואין לך דבר שאין לו מקום.

³ ראה ב כוזרי (א, צ), כי חטא העגל היה בעשיית פסל ותמונה לעומת עשיית הקרים, שהינם תמנונת אותן התיר ה' לעשותות.

ח. הצער בכיבוש היוצר

במדרש המובא בתחילת המאמר, נאמר כי בני דורם של אנשי הכנסת הגדולה קבלו בפני הקב"ה על שנותן את היוצר הרע, על מנת לתת שכר לעושי רצונו. מואסים הם הן לצורך לכבות את היוצר הרע, והן בשכר המובטח להם על כך. מסביר המהרייל בספרו "דרך החיים" (רעו):

שטראה מזה, בשליל שהוא מקיים את המצווה על ידי צער של יציר הרע - שכריו יותר גדול... ודבר זה, כי כאשר יש לאדם מונע להתקרב אל אחד, והוא בכוחו ובגבורתו וביד חזקה שלו דוחה את המונע ומתקrab - תראה בזה כמה כוחו להתדקש שם, וכמה קרוב הוא אל אותו שמתקרב אליו, שהרי דוחה את המונע ומתקrab. וכך כאשר האדם מקיים את המצווה אף בצער, הוא מתקrab אל ה' יתברך בכך וגבורה שלו אף נגד המונע, ודבר זה יורה על הקירוב הגדל אשר יש לו אצל ה' יתברך ... אבל אם רוצה לקיים המצווה בצער, אף שיכל לקיים אותו שלא בצער - נראה שאין כאן שכר יותר, כי לא אמרנו בכך רק הצער שיש לו מניעה שלא לקיים המצווה והוא מתגבר על זה ומתקrab עצמו.

המהרייל מסביר כי ישנה תועלת בהתמודדות עם היוצר הרע בעבודת ה'. לעתים, ישנו צער עקב ההתמודדות עם היוצר הרע, וישנן מניעות המקשות להתקרב אל ה', אולם כאשר מתגבר האדם בכוחו על היוצר הרע ודוחה את מניעותיו - קירבו אל ה' מעצמם. דוגמא לכך ניתן לראות למשל בן המלך והאשה המובא בזוהר (ראה לעיל בפרק ז) - הבן רצה לקיים את מצות אביו, אולם לאחר מכן נוצרה מניעה לכך, עם הופעת האשה יפת התואר שהחלה לחברו. הבן, בגבורתו, דחה את האשה, היא המנעה לקיים את מצות אביו. בזכות הצער בכיבוש היוצר - התקרב הבן לאביו וזיכה להיכנס למחיית היכלו.

עיקרון זה תקף לגבי כל מערכת באשר היא. כך אמרו חז"ל במסכת קידושים (ל, ב):

אמר רבי חייא בר באבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד - נעשים אויבים זה את זה, ואינם זרים ממש עד שנעים אוחבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא, יד): "את וחב בסופה" אל תקרי "בסופה" (רוחות חזקות) אלא 'בסופה' (סיימה).

רש"י (שם) מסביר, כי אי ההסכמה הנגרמת מכך שאין האחד מקבל את דברי השני - גורמת לריחוק בין האב ובנו ובין הרב ותלמידו. אולם, לאחר שתתגברו על המניעות והמחליקות, יגיעו להסכמה ושרה ביניהם - יצאו הם אוהבים וקרובי יותר.

בסוף הפסקה מדגיש המהרייל כי אל לו לאדם ליזום ההתמודדות עם היוצר הרע וליצור מניעות, שכן הצער הנגרם מכך לא יקרبهו אל ה'. אולם, אם נוצרו לאדם התמודדות, ומצליח הוא להתגבר עליהם - יפיק הוא מהם תועלת, וכך יזכה להתקרב אל ה' ביתר שאת.

ט. תשובה מהאהבה - הריחוק מביא לקירוב

רבי צדוק הכהן מלובליין, בספרו "תקנת השבון" (ה, ח-ט), מוסיף כי אף חטאיהם ונפילותם יכולים לשמש כמנוף לעליה והתקרכות:

והריחוקים הכל הם קירוביים, ענניין ייסורים של אהבה. שהרי הייסור הוא ריחוק והיפך האהבה, ובשעת מעשה כסוברים אלו שהוא ריחוק, ובאמת איינו אלא קירוב ותוקף אהבה, "אשר צייר ה' יוכחה" (משל ג, יב), שעיל ידי זה מתברר תוקף אהבת אדם. וכן כל העברות שהביאו האדם לשוב ולזכות למדרגת בעל תשובה, שאמרו זיל (ברכות לד, ב): "צדיקים גמורים אינם עומדים" - הרי הריחוק הוא סיבת קירוב.

ומדריגזה זו היא על ידי תשובה מהאהבה, כדיודע דהאהבה יותר בקירוב שאחר הריחוק, וכדריך שאמרו זיל בטעם טומאת נדה (נדה לא, ב): "כדי שתהא חביבה על בעלה", וממצו הزادנות גם כן כזכויות, שהם הגורמים הקירוביים.

רבי צדוק מסביר כי הדבר בה ריחוקים הנՓכים לקירוביים תליה באדם. תחילת כתוב רבינו צדוק על ההיסטוריה והצרות היכולים להרחק את האדם מה', ולגרום לו כאס וצער. אולם, אם יפיק האדם את התועלת מהט', וינצלם על מנת לעבוד על מידותיו (ככעס ועצבות), לא זו בלבד שלא ירחקו מהנו אלא אף יקרבוינו, ויתגלה למפרע כי היו אלו ייסורים של אהבה. בהמשך דבריו, מסביר רבינו צדוק כי הריחוק אשר נבע מחתמי האדם ומ_nvילותיו, נהפק על ידי תשובה מהאהבה לגורם מקרוב. כך מתבאר מאמרו של ריש לקיש (ומא פ, ב):

אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שزادנות נעשות לו כשוגות, שנאמר (hosheh יד, ב): "תשובה ישראל עד ה' להיך, כי כשלת בעונך", הא עוזן מזיד הוא - וכא קרי ליה מכשול. אני!! והאמור ריש לקיש: גדולה תשובה, שزادנות נעשות לו כזכויות, שנאמר ויחזקאל לג, יט): "ובשב רשות מרשותו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחייה!" לא קשיא, כאן מאהבה, כאן מיראה.

כך מבאר הרב סולובייצ'יק בספרו "על התשובה" (עמ"ד 177) את התיקון שמעוררת התשובה:

"גדולה תשובה, שزادנות נעשות לו כשוגות" - מדויר כאן בתשובה של ביעור הרע. תשובה זו מוחקת את העונות, אבל אינה מפריחה ולאינה מפירה שום דבר חדש. הزادנות נעשות כשוגות, כאילו לא היה. הן מוחקות. אבל במאמר שני אומר ריש לקיש: "גדולה תשובה, שزادנות נעשות לו כזכויות" - הכוונה לתשובה של העלתה הרע, תשובה זו גורמת לו לאדם شيء מצוות ביתר עוז ואומץ מאשר עשה אוthon לפני שחתא...⁴

⁴ כן הם דברי הגמרא במסכת ברכות (ה, א):

"אמר רבא, ואייתיימה רב חסדא: אם רואה אדם שיסירין באים עליו - יפשש במעשייו, שנאמר (אייכה ג, מ): נחפה דרכינו ונחקרה, ונשובה עד ה'".

בתשובה מהאהבה עולה האהבה עם התשובה, היא לוהת באש שנפח בה החטא, היא מושכת את האדם בעבותות אהבה לעלות ולהתעלות. לגבי תשובה זו אמרו חכמים (יומא פו, א) : "גדולה תשובה, שmagut עד כסא הכבד". תשאלו : איך ייתכן שבעל תשובה גיע יותר קרוב ויתר גביה מן המוקם שהיה בו קודם? איך יכולים חטאים להיחוף לכוח דיןامي של קדושה? וכי לא נאמר (איוב יד, ד) : "מי יתן טהור מטמא, לא אחד"? רק ה', הוא לבדו, יודע את המיסטוריון הזה. ריבונו של עולם, יוצר הכל, הוא שיצר האפשרות שמתומאה תיוולד טהרה ואפשר שגמ רעיון העלות החטא הוא בכלל זה.

cut מובנים אף דבריו של ה"שפט אמת" (שבת תשובה, תרמ"ד) :

והכל עניין אחד, דכתיב (בראשית א, לא) : "וירא -להים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", וזה היה אחר תיקון אדם הראשון ששב בתשובה, והנה "טוב" - הוא בחינת צדיקים גמורים, "טוב מאד" - הוא בחינת בעלי תשבות, שאמרו חז"ל שבמקומות שאין עומדין - אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד.

כפי שהוסבר לעיל, על פי דברי מדרש רבה (ט, ז), כי "טוב מאד" הוא הטוב הנובע מן הרע - מאופיין טוב זה בעוצמו ובכוחו לעלות ולהתעלות. כמובן, אין לאדם ליזום נפילות והתמודדות, ועליו להתרחק כמה שיותר מן העירה, כפי הדרכת חז"ל (ברכות ה, א) : "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע", וכדברי רשי' (שם, ד"ה ירגיז יצר טוב) : "שיעשה מלחמה עם יצר הרע". אולם, מطبعו של האדם, מועד הוא לנפילות, לדברי שלמה ב מגילת קהילת ז, כ) : "כى אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחתא."

אולם, על האדם להתמודד עם קושי זה, כמליצתו של רבי אברהם בן עזרא : "יש רוכב על אסונו, ויש שאסונו רוכב עליו". האם מתגבר האדם ומטעלה, או שמתורקן הוא ומדלדל. כאשר נופל האדם, עליו לצאת מחזוק מן החטא, לדברי שלמה במשליו (כד, ט) : "כى שביע יפול צדיק וקם", וכדברי הגمراה במסכת גיטין (מג, א) : "אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן".

ג. עולם כמנהגו נוהג

במסכת עבודה זורה (נד, ב) כתובת הגمرا:

תנו רבנן: שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי: אם - לוחיכם אין רצונו בעבודת כוכבים, מפני מה אינו מבטלה? אמרו להם: אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדים - הרי הוא מבטלה. הרי הם עובדים לחמה וללבנה, ולכוכבים ולמולות, יאבז עולמו מפני השוטים!! אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו - עתידין ליתן את הדין.

דבר אחר: הרי שגוז סאה של חיטים והלך וזרעה בקרקע, דין הוא שלא תצמץ? אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו - עתידין ליתן את הדין.

דבר אחר: הרי שבא על אשת חברו, דין הוא שלא תתבער? אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו - עתידין ליתן את הדין. והיינו דאמ' ריש לקיש: אמר הקב"ה, לא דין לרשותם שעושין סלע שני פומבי, אלא שמטריהחין אותו ומחתימין אותו בעל כורח.

רש"י (שם, ד"ה 'אלא שמטריהחין אותו') כתוב:

שאני יוצר הولد על כרחי ומולדין, שהרי גזירה היא לפני שינוי העולם כמנהגו...

השיקפות של חכמי רומי הייתה כי עובדות החווים הגלויות הן המציאות המושלתת. כל דבר שיציר הקב"ה - נברא להנאתם של בני האדם ולשימושם, שהלא, לו לא היה זה רצון ה', היה הוא מבטלו, ובleshונם: "אם - לוחיכם אין רצונו בעבודת כוכבים, מפני מה אינו מבטלה?" זהו אף פשר שמו של אבי מלכות רומי, עשי, מלשן "עשה" - כיון שלשיותו הכל עשו וגמר ואין לאדם דבר לתקו⁵. אם כן, לאחר שהמציאות גמורה היא ושלמה - יכול האדם להשתמש בכל המצוי להנאתו ולספק תאוותיו. כנגד השקפה זו טענת היחדות כי המציאות חסרה היא, והשלמתה תליה במעשי הטובים של האדם.

רעיון זה מצוי אף בבסיסו של הוויכוח בין רבינו עקיבא לטורנוסרפוס הרשע, המובא במדרש תנהורמא (בובר, תזוריין ז, ד"ה יובים השמיini ימול בשער ערלתו):⁶

שאל טורנוסרפוס הרשע את רבינו עקיבא: איזה מעשים נאים, של הקב"ה או שלבשר ודם? אמר לו: שלבשר ודם נאים. אמר לו טורנוסרפוס הרשע: הרי השמים והארץ, יכול אתה לעשות בהם?! אמר לו ר' עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא מעלה מן הבריות, שאין שולטים בהן, אלא בדברים שאין מצויים בבני אדם.

⁵ על פי רש"י (בראשית כה, כה).

⁶ עיין אף בדברי המהרי"ל ב"תפארת ישראל" (עמודים 11-10).

אמר לו : למה אתם מوالים ? אמר ליה : אף אני היתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשי בשר ודם הם נאים משל הקב"ה. הביאו לי שיבולים וגולוסקאות (מאפה), אמר לו : אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם. אין אלו נאים ? הביאו לי אינצי פשתן וכליים (בגדים) מבית שאן, אמר לו : אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם. אין אלו נאים ?

אמר ליה טורנוזרופוס : הוail הוא חוץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו ? אמר ליה ר' עקיבא : ולמה שוררו (חבל הטבור) יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו ? ולמה אינו יוצא מהול - לפי שלא נתן הקב"ה לשישראל את המצוות, אלא כדי לצרף בהן, לכך אמר דוד (תהילים יח, לא) : " אמרת הי צרופה " וגמר.

הש��pto של טורנוזרופוס הינה כי מעשיו של האדם אינם יכולים להשפיע על המציאות, ועל כן אין מקום להתערבותו של האדם במעשה הבריאה. לטענו, לו היה הקב"ה חוץ במילה - היה הولد נולד נימול. כנגד השקפה זו טוען רבי עקיבא כי נברא העולם חסר, על מנת שהאדם, באמצעות מעשיו הטובים, ישלים את מעשה הבריאה ואת ירומם אותה.

זו אף הסיבה שהרומים התפלאו כאשר ראו את הכרובים במקומות הקדוש ביותר, בקדושים, כਮובא לעיל. הרומים לא האמינו ביכולת האדם לשנות את טבעו - לשנות ביצרו, ועל כן לא הבינו כיצד בכוחו של האדם לромם את הכוחות היצריים, ועקב כך, את הבריאה כולה.

במדרש (תהילים עג) כתוב :

אמר רבי שמעון, בשם רבי סימון חסידא : בעולם הזה, אדם הולך ללקוט תנאים (שבת) - אין התאננה אומרת כלום. אבל לעתיד, אדם הולך ללקוט תנאה בשבת - והיא צוותת ואומרת : שבת היא. בעולם הזה, אדם הולך ומשמש מיטתו נדה - אין מיטתו מעכבותו. אבל לעתיד, אדם רוצהليل לאשתו נדה - האבן צוק וואמר : נדה היא.

בעולם הזה ישנו לאדם חופש בחירה, הקורי בלשון חכמים (עבדה זהה נד, ב) : "עולם במנハגו נוהג", אולם יש דין ויש דין "ושוטים שקללו - עתידין ליתן את הדין" (שם).

כך ניתן לראות אף בדברי שלמה מגילת קהילת ז, יג :

ראה את מעשה ה-להים, כי מי יוכל לתקן את אשר עינטו

דברים אלו מתבהרים באור מיוחד על פי דברי חז"ל במדרש (קהילת רבא, שם) :

בשעה שברא הקב"ה את adam הראשון, נתלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו : ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי - בשביבך בראתוי. תן דעתך שלא תקלקל (מעשיך) ותחריב את עולמי, שם קלקלת - אין מי שיתקן אחריך.